

Některé prvky environmentální podnikatelské etiky v zásadách pro environmentální značení a marketing výrobků

Z. Suchánek, K. Remtová: Some Elements of Environmental Business Ethics in the Standards for Environmental Labelling and Marketing of Products. Život. Prostr., Vol. 32, No. 6, 291–295, 1998.

For a few years the significant international organisations such as ICC (International Chamber of Commerce), UNEP (United Nations Environmental Programme), ISO (International Organization for Standardization), WBCSD (World Business Council for Sustainable Development), thematic conferences, etc. have been dealing intensively with issues covering relations of business, ethics, environment, consumption, products and their environmental labelling. The international standards prepared by CEN (European Committee for Standardization) can be regarded as neutral, consensus tools – from point of view of all interested parties such as producers, retailers, and customers (consumers) of products. The same applies to standards on environmental management, prepared within ISO in Technical Committee TC 207. The balance of interests of the above-mentioned interested groups is preserved in both the standards for environmental management systems (ISO 14 001, ISO 14004) and the standards – supporting tools focused on products (Environmental Labelling, LCA).

Environmentální etika, etika podnikání, udržitelný rozvoj a další pojmy, pohledy a přístupy nejsou pouze vznešenými tématy universitních přednášek, chytrých filosofických nebo sociologických knih. Pokud nenacházíme v každodenní praxi dostatek etického chování v záležitostech spjatých s životním prostředím, neznamená to, že neexistují alespoň u části environmentální a podnikatelské problematiky určitá formulovaná pravidla, postupy a projevy environmentální etiky.

Na příkladu některých mezinárodních dokumentů, resp. deklarácí, kodexů a norem zaměřených na výrobu a výrobky, a především na jejich environmentální označování, pokusíme se představit některé výsledky soustředěného úsilí části světové podnikatelské obce. Tyto dílčí kroky, prvky a nástroje připravené v mezinárodní nevládní spolupráci, by měly z pohledu podnikání být příspěvkem ve prospěch prosazování konceptu udržitelnosti.

Významné mezinárodní organizace, jako ICC – Mezinárodní obchodní komora (International Chamber of Commerce), UNEP – Program OSN pro životní prostře-

dí (United Nations Environmental Programme), ISO – Mezinárodní organizace pro normalizaci (International Organization for Standardization), WBCSD – Světová podnikatelská rada pro udržitelný rozvoj (World Business Council for Sustainable Development) a další orgány, tématické konference a pod., se jistě budou i nadále vztahem podnikání, etiky, životního prostředí, spotřeby, výrobků a jejich environmentálního značení intenzivně zabývat. Bohužel, to, co již bylo v této tematice uděláno, je nedostatečně propagováno, málo prakticky šířeno a tudíž málo známo. Dluhy jsou nejen na straně asociací pro průmyslovou ekologii, obchodních komor, svazů průmyslu – tedy těch, kteří se komunikací uvedené problematiky zabývají či mají zabývat, ale i na straně těch, kteří často ani nechtějí slyšet – části státních orgánů či environmentálních nevládních organizací.

Mezinárodní normy, připravené například ISO nebo CEN – Evropskou komisí pro normalizaci, je možno považovat za neutrální, konsensuální nástroje z pohledu všech zainteresovaných stran – výrobců, obchodní-

ků, zákazníků – uživatelů výrobků, resp. případných uživatelů výrobků nebo služeb. Platí to i v případě norem pro environmentální manažment, připravovaných v rámci ISO v technickém výboru TC 207. Vyváženost zájmů uvedených zainteresovaných skupin je sledována jak v normách pro systémy environmentálního manažmentu – EMS (ISO 14001), tak v normách zaměřených na výrobky. V této podskupině nalezneme normy pro environmentální značení (ISO 1402x), pro hodnocení environmentálního profilu (ISO 1403x) a normy pro posuzování životního cyklu – LCA (ISO 1404x).

ICC – Mezinárodní obchodní komora

ICC byla založena r. 1919 a slouží světovému podnikání podporou obchodu, investic a systému svobodného trhu. Členy jsou jednotlivé národní výbory nebo obchodní (hospodářské a pod. komory). ICC v rámci konceptu seberegulace vypracovala řadu iniciativ, resp. dobrovolných kodexů. K nejpodstatnějším patří *Podnikatelská charta pro udržitelný rozvoj* (ICC, 1990a), která podporuje používání zdravého environmentálního manažmentu jako součásti řešení ve směru k udržitelné společnosti.

• Environmentální značení (ecolabeling)

Citlivou oblastí environmentálního značení se ICC zabývá řadu let. Již r. 1990 vydala stanovisko k ecolabelingovým programům (ICC, 1990b), zahrnující doporučení – třináct obecných zásad pro programy environmentálního značení. S etikou podnikání i věrohodností dobrovolných podnikatelských aktivit bezprostředně souvisí rovněž vydání Kodexu ekologicky orientované propagace (ICC, 1992).

Kodex ICC o ekologicky orientované propagaci byl přijat Výkonným výborem ICC na 68. zasedání 3. prosince 1991. Vyjadřuje základní postoj ICC – podporu vyšších etických norem v marketingu a povzbuzování samoregulačních procesů v podnicích. Marketingové kodexy ICC, z nichž první se objevil již r. 1937, demonstrují společenskou odpovědnost průmyslu a obchodu vůči veřejnosti a jednotlivým spotřebitelům. Používají je na celém světě jako metodické návody pro národní, sektorové a podnikové směrnice.

Mezinárodní kodex ICC o propagační praxi (The ICC International Code of Advertising Practise) představuje základ prosazování etických norem v propagaci prostřednictvím samoregulace. Je založen na národním a mezinárodním právu a jeho mottem je uznání společenské odpovědnosti vůči spotřebiteli a veřejnosti. Měl by se používat jako metodický nástroj podnikatelské sebekázně.

V důsledku rostoucího významu ochrany životního prostředí a složitosti posuzování a ověřování environ-

mentálních požadavků se ICC rozhodla vytvořit Kodex ekologicky orientované propagace (Environmental Advertising Code – ICC, 1992), aby rozšířila oblast sebekázně a pomohla podniku odpovědně využít ekologicky orientované propagace. Tam, kde to bylo možné, byly zohledněny národní právní normy a směrnice, jakož i Podnikatelská charta ICC pro trvale udržitelný rozvoj (ICC, 1990a) spolu se zprávou ICC o stavu programu environmentálního označování.

Základním principem kodexu je, že veškerá ekologicky orientovaná propagace by měla být **legální, slušná, čestná a pravdivá**. Měla by být v souladu s environmentálními předpisy a se závaznými programy a vyhovovat principům poctivé soutěže, jak se obecně uznávají v podnikání. Žádné reklamy nebo prohlášení by neměly poškozovat důvěru veřejnosti v úsilí podnikatelské komunity o zlepšení jejího environmentálního chování.

Pravidla kodexu ekologicky orientované propagace (v redakčně upraveném znění):

1. Čestnost: Reklama by měla být koncipována tak, aby nezneužívala zájmu spotřebitelů o životní prostředí, nebo nevyužívala jejich eventuální nedostatek vědomostí v oblasti ochrany životního prostředí.

2. Environmentálně přijatelné chování: Neměly by se objevovat takové reklamy, které by schvalovaly nebo povzbuzovaly akce, které jsou v rozporu se zákonem, kodexy samoregulace nebo obecně přijímanými normami environmentálně odpovědného chování.

3. Pravdivá presentace: Reklamy by neměly obsahovat žádná taková prohlášení nebo doporučení, která by mohla spotřebitele jakýmkoli způsobem uvést v omyl, co se týče environmentálních aspektů.

4. Vědecký výzkum: Reklamy by měly užívat technických demonstrací nebo vědeckých nálezů o důsledcích na životní prostředí pouze tehdy, když jsou podloženy seriózní vědeckou prací. Environmentální nebo vědecká terminologie je přijatelná za předpokladu, že se týká daného předmětu a užívá se spotřebiteli srozumitelným způsobem.

5. Osvědčení: Osvědčení a potvrzení použitá v propagaci na podporu prohlašovaných environmentálních vlastností musí být platná.

6. Vyšší environmentální kvalita: Nárok na prohlášení vyšší environmentální kvality, než mají konkurenční produkty, může být uplatňován jen tehdy, jestliže lze demonstrovat významně vyšší environmentální kvalitu.

7. Složky a prvky výrobku: Vztahuje-li se propagace ke snížení obsahu složek nebo prvků, které mají negativní

dopad na životní prostředí, musí být jasné, co bylo sníženo. Jestliže jsou použity alternativní prvky, musí tyto přinést podstatné environmentální zlepšení.

8. Značky a symboly: Environmentální značky a symboly by se měly používat v reklamách pouze když je jasné vyznačen zdroj těchto znaků nebo symbolů, a neexistuje možnost záměny jejich významu. Takové značky a symboly by neměly klamně budít dojem oficiálního schválení.

9. Sběr, recyklace a ukládání odpadů: Environmentální prohlášení, která se týkají separace, sběru, zpracování nebo nakládání s odpady, jsou přijatelná za předpokladu, že doporučená metoda sběru, zpracování nebo nakládání s odpady je obecně přijímána, dostatečně dostupná, nebo je dostupnost těchto služeb přesně popsána.

10. Dokládání: Měla by existovat dokumentace popisů, prohlášení nebo ilustrací, vztahující se k ověřitelným faktům.

Dalším významným materiálem vypracovaným ve spolupráci výboru environmentálního a výboru pro marketing, propagaci a distribuci ICC, je program environmentálního značení založeného na multikriteriálním přístupu a udělování licence na označování třetí stranou (ICC, 1996). Základní doporučení programu jsou vyjádřeny v 16 zásadách. Jejich stručný obsah je následující:

- stejný přístup pro domácí a zahraniční výrobce,
- zastoupení představitelů podnikatelské sféry v organizační struktuře programů,
- dobrovolnost,
- důvěryhodnost pro spotřebitele a výrobce,
- ekoznačky, resp. ekoznámky nesmí být zaměnitelné, nesmí duplikovat, nebo být v protikladu k jiným existujícím značkám, resp. známčkám,
- průhlednost a spolehlivost procedur,
- efektivita procedur,
- stanovování kritérií,
- mezinárodně odsouhlasené testovací metody,
- trvání a přezkoumání,
- prioritní oblasti,
- samofinancování,
- jediný snadno rozpoznatelný symbol (logo),
- mezinárodní reciprocita a vzájemné uznávání,
- důslednost v terminologii,
- odpovědnost za ochranu proti nesprávnému používání.

Normy ISO

Další mezinárodní platformou pro formulování zásad environmentálního manažmentu je ISO – Mezinárodní organizace pro normalizaci. Mezi souborem

technických norem ISO 14000 zahrnujících normy pro systémy environmentálního manažmentu (EMS) a jejich podpůrné nástroje je i skupina norem pro environmentální značení (ISO 1402x) a skupina norem pro posuzování životního cyklu (1404x). V těchto dokumentech se opět různé míře uplatňují a formulují prvky environmentální etiky.

• Obecné zásady environmentálního značení – norma ISO 14020

Normy environmentálního značení se musí řídit obecnými zásadami environmentálního značení obsaženými v mezinárodní normě ISO 14020, která byla publikována 1. 8. 1998 (ISO, 1998a). Norma stanovuje základní minimální požadavky na environmentální značení. Obsahuje devět zásad:

1. Musí být přesné, ověřitelné, odpovídající skutečnosti a nezavádějící.
  2. Nesmí být připraveny, přijaty nebo použity za účelem nebo s výsledkem vytvoření překážek pro mezinárodní obchod.
  3. Musí být založeny na vědecké metodice. Výsledky musí být přesné a reprodukovatelné.
  4. Informace týkající se postupů, metodologií a kritérií používaných k podpoře environmentálního značení musí být dostupné.
  5. Musí vzít v úvahu všechny odpovídající aspekty životního cyklu výrobku nebo služby.
  6. Nemělo by omezovat inovace, které udržují environmentální působení, nebo které mají schopnost ho zlepšit.
  7. Vyžadované informace musí být omezeny pouze na ty, jež jsou bezpodmínečně nutné k zjištění souladu se stanovenými kritérii a normami platnými pro daný typ environmentálního značení a prohlášení.
  8. Proces by měl zahrnovat i otevřené konzultace se zainteresovanými stranami za účelem dosažení rozumného konsensu.
  9. Informace o environmentálních aspektech výrobků a služeb musí být dostupné zákazníkům i případným zákazníkům.
- Norma ISO 14020 má konsensuální charakter a je určena především jako podklad pro tvorbu dalších, specifitějších norem celé skupiny ISO 1402x.

• Norma pro ekolabelingové programy – ISO 14024

Dosud nepublikovaná norma ISO 14024 (ISO, 1998c) má sjednotit dosavadní přístupy k tzv. typu I environmentálního značení, který se pro odlišení od ostatních typů nejčastěji označuje termínem *ekolabeling*. Norma stanovuje zásady, kterými se mají ekolabelingové programy řídit.

V současné době lze říci, že většina z asi 30 existujících ekolabelingových programů se ve větší či menší

míře řídí zásadami, jež publikovala Mezinárodní obchodní komora v červnu 1990, doporučeními, které vyplynuly ze semináře UNEP, který se konal v září 1991 a devíti zásadami obsaženými v návrhu normy ISO 14024. Souhrnně jde o zásady dobrovolnosti, otevřenosti, pozitivního hodnocení, transparentnosti, časového omezení a zásadu samofinancování systému.

Za propůjčení ochranné známky platí výrobce nebo dovozce určité předem stanovené částky. V mnoha zemích se platí i určitá částka (stanovená % nebo paušálně) také z obratu označených výrobků. Ekolabelingový systém tak může existovat na principu samofinancování, což podporuje jeho nezávislost a zajišťuje minimalizaci nákladů.

Mezi další doporučení, která však nejsou všeobecně přijímána, patří zásada jedinečnosti, informovanosti a mezinárodní harmonizace, požadavek spotřebního charakteru výrobku, požadavek vyloučení výrobků, pro něž platí specifické předpisy a požadavek udělování značky pouze pro finální výrobek.

Ochranná známka může být udělena pouze výrobku jako celku. Nesmí být používána jen pro jeho části nebo pro výrobní proces či pro výrobní podnik. Tato zásada je obvykle přísně kontrolována.

Návrh programů I. typu environmentálního značení definuje zásady a postupy, které by měly zajistit důvěryhodnost a nediskriminační podstatu tohoto typu značení. Dokumenty a předpisy programu by měly být založené na všech devíti základních zásadách normy ISO 14020 (ISO, 1998a). Souhrnně se dají vyjádřit takto:

- Definice výrobkové kategorie a environmentální kritéria by měly zahrnovat všechny alternativní průmyslové přístupy a měly by se vyhnout vyloučení výrobků nebo procesů považovaných za environmentálně přijatelné v zemi jejich původu.
- Příprava kritérií by měla být otevřená a přístupná pro účast tuzemských a zahraničních výrobců.
- Požadavky vztahující se k výrobnímu místu musí vzít v úvahu environmentální požadavky státu výrobce.
- Správné postupy ověřování splnění podmínek pro udělení známky výrobcí by neměly být diskriminační.

- **Environmentální značení II. typu – norma ISO 14021 (ISO, 1998b)**

Značení II. typu jsou založené na vlastním (sebe-) prohlášení výrobců, dovozců, distributorů, maloobchodníků nebo jiných osob, které pravděpodobně z takových vyhlášení budou mít prospěch. Mohou mít formu např. prohlášení, symbolů nebo obrázků na výrobku nebo na obalech, podobu literatury o výrobku, technických bulletinů, reklam, telemarketingu atd.

Norma se zabývá specifickými termíny používanými

v environmentálním označování, jako například "recyklovatelný", "degradovatelný", "rekuperovaná energie", "kompostovatelný" apod. Nejednotnosti v definování takových termínů by mohly snížit transparentnost programu. Definuje rovněž vágní a neurčitá prohlášení a značení. Velkým pokrokem je konsensus v chápání Möbiovy smyčky (Möbius loop). Ta v jakékoli formě (obrysové, normální či obrácený tisk nebo na pozadí tmavého kruhu) a bez dodatečného textu znamená, že výrobek je recyklovatelný. S číselným procentickým údajem pak tato značka má označovat obsah recyklovaného materiálu. Z námi sledovaných atributů environmentální etiky jsou v normě dotčeny zásady přístupu k informacím, zásady spolehlivosti, zásady spojené s vědecky založenou a dokumentovanou vyhodnocovací metodikou, transparentností a odpovědností vyhlášovatele. U značek je rovněž vyžadována jejich rozpoznatelnost, jednoznačnost. Zvláštní bod je věnován používání, resp. nezneužívání přírodních symbolů pro účely environmentálního značení.

- **Environmentální značení III. typu – technická specifikace ISO/TR 14025 (ISO, 1998d)**

Tento typ značení tvoří teoreticky dobře definovanou a logickou podskupinu značení, která však není dostatečně rozšířená. Je známo asi 6 programů a systémů, provozovaných soukromými nebo částečně státními organizacemi, a to v oborech lesnictví (Kanada, Finsko), energetických surovin, papírenského průmyslu, dřevařství a výrobě nábytku a pod. Komerčně je program nejvíce rozšířen ve skandinávských zemích, Německu, USA a Kanadě. Značení se vyskytuje v podobě zhuštěných písemných informací (letáky a brožury u výrobku) s kvantifikovanými údaji o environmentální zátěži výroby na jednotku produktu, nebo ve formě štítků s číselným a grafickým vyjádřením (tyčové diagramy, grafy) této zátěže. Zaměřuje se na označování surovin (známá je studie ruský plyn versus uhlí), polotovarů i konečných produktů, obvykle však ne charakteru drobného spotřebitelského produktu. Jak textové formy, tak štítky by však měly oslovit i běžného spotřebitele, případně angažovaného aktivistu spotřebitelských hnutí.

Hlavní cíl tohoto typu environmentálního značení je podávání ověřitelných, přesných a nezavádějících informací o environmentálních aspektech výrobků a služeb.

- **ISO normy pro posuzování životního cyklu (Life Cycle Assessment – LCA) – ISO 14040 (CEN, 1997)**

Rovněž v další normě z rodiny ISO 14000 – v prvních normě skupiny LCA, přijaté i jako normě evropské (EN),

se objevují prvky, které se týkají některých etických atributů – především důvěryhodnosti a vhodnosti posuzování, u informací jde o průhlednost, otevřenost, úplnost a srozumitelnost. Zvláštní důraz a požadavky jsou na jakost údajů (přesnost, úplnost, reprezentativnost) a metod (adekvátnost, reprodukovatelnost). Zvláštní část se týká podávání zpráv (reporting).

CEN – Evropská komise pro normalizaci

CEN má za povinnost rozpracovávat jednotlivé akty environmentální politiky EU, především v oboru odpadů a obalů. V případě značení obalů dochází k jistým konfliktům mezi částí zemí zastoupených v příslušné subkomisi ISO/TC207/SC3, především USA, spolu s rozvojovými zeměmi a zeměmi EU. Problém nechtěných duplicit ve značení, např. energetické rekuperovatelnosti u obalů (CEN) a u výrobků (ISO), použití termínů jako kompostovatelnost, recyklovatelnost, biodegradabilita, fotodegradabilita, chemodegradabilita (návrh normy EN 13191 – viz CEN, 1998) atd. si vyžádá další objasňování a mezinárodní diskusi. Prozatím však obě částečně konfliktní skupiny norem – ISO 14020 a WI 261077, 261237, 261236 – jsou připravovány bez výrazného vzájemného ovlivnění. Z okruhu prvků environmentální etiky jsou jmenovitě zmíněny zásady nediskriminace mezi metodami rekuperace a nediskriminace mezi různými obalovými materiály (CEN, 1998). Další normy, vydané nebo připravované v CEN, se týkají jednotlivých složek životního prostředí (vody, vzduchu). Prvky environmentální etiky spojené s výrobou nebo spotřebou zde explicitně nenalezneme.

***

Pokusili jsme se přinést přehled použití některých prvků environmentální etiky v deklarativních podnikatelských dokumentech, v normách environmentálního značení a souvisejících tématikách LCA a environmentální inzerce. Prvky, které mají souvislost s etickými nebo morálními hodnotami, se obvykle vážou na tyto základní okruhy:

- Obecné charakteristiky a požadavky na chování výrobce, na charakter propagace a poskytování informací. Patří sem v heslovité zkratce legálnost, slušnost, čestnost, pravdivost, odpovědnost apod.
- Požadavky na charakter programů a činností: dobrovolnost, otevřenost, přístupnost, cílený konsensus, omezení administrativní složitosti apod.
- Konkrétní požadavky na značky a prohlášení: důvěryhodnost, výstižnost, ověřitelnost, relevantnost, nezaměnitelnost; odsouzení falešnosti, vágnosti, neurčitosti, zavádějících a klamavých značek a prohlášení atd.

- Požadavky na vědeckost a vědeckou metodologii: vědeckost, průhlednost, spolehlivost, dokumentovatelnost, opakovatelnost atd.
- Požadavky na konkrétní informace a jejich sdělování: výstižnost, důvěryhodnost, vhodnost, přesnost, jasnost.

Výčet prvků jistě není úplný a uvedené třídění je pouze prvním možným nástínem. Rovněž o vztazích k vyšším nebo dalším kategoriím environmentální etiky, podnikatelské etiky, etiky výroby a spotřeby jsme se nezmiňovali. O potřebě dalších pohledů a hlubších rozborů jsme přesvědčeni a rádi bychom povzbudili odborníky z různých dotčených oborů k jejich otevření.

Literatura

- CEN, 1998: Draft prEN 13193 – Packaging – Packaging and the Environment – Terminology. CEN, Brusel.
- CEN, 1997: EN ISO 14040. Environmental Management – Life Cycle Assessment – Principles and Framework. CEN a ISO, Ženeva a Brusel.
- Finnveden, G., 1997: Valuation Methods Within LCA – Where are the Values? International Journal LCA, 2, p. 163–169.
- ICC, 1990a: Podnikatelská charta pro udržitelný rozvoj ICC. Zásady ekologického managementu. Paříž 1990, české vydání CEMC, Praha, 1993.
- ICC, 1990b: Environmental Labelling Schemes (ELS). ICC, Paříž.
- ICC, 1992: Kodex Mezinárodní obchodní komory ekologicky orientované propagace. Dokument přijatý Výkonným výborem ICC na 68. zasedání 3. prosince 1991. ICC, Paříž, české vydání CEMC, Praha, 1995.
- ICC, 1996: Multiple Criteria-based Third-party Environmental Labelling Schemes (ELS). ICC, Document No 210/515, rev. 3, No 240/362, rev. 3, Paříž.
- ISO, 1998a: ISO 14020. Environmental Labels and Declarations – General Principles. ISO, Ženeva.
- ISO, 1998b: ISO/DIS 14021. 2. Environmental Labels and Declarations – Self-declared Environmental Claims. ISO, Ženeva.
- ISO, 1998c: ISO/DIS 14024. Environmental Labels and Declarations – Type I. Environmental Labelling – Principles and Procedures. ISO, Ženeva.
- ISO, 1998d: ISO TR/WD 14025. Environmental Labels and Declarations – Type III. Environmental Labelling – Guiding Principles and Procedures. ISO, Ženeva.

RNDr. Zdeněk Suchánek (1948), manažer programu Ekomanagement. České ekologické manažerské centrum. Jevanská 12, 100 31 Praha 10.

E-mail: suchanek@cemc.cz

Ing. Květoslava Remtová, CSc. (1940), vysokoškolská pedagožka. Katedra životního prostředí Národohospodářské fakulty Vysoké školy ekonomické. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3. E-mail: remtova@vse.cz